

## ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (10 КЛАС)

*В статті розглядається значення географічного положення як головної ознаки об'єкта географічного положення. Проаналізовано місце категорії «географічне положення» в програмних завданнях географії 10 класу рівня стандарт*

*Ключові слова: географічне положення, географія, шкільна програма, кількісні методи.*

*The article considers the importance of geographical location as the main feature of the object of geographical location. The place of the category "geographical position" in the program tasks of geography of the 10th grade of the standard level is analyzed.*

*Key words: geographical location, geography, school program, quantitative methods*

Географічне положення як головна категорія географічних знань залишається важливою для шкільної та вищої географічної освіти. В сучасній географічній шкільній літературі домінують якісні характеристики географічного положення. Фактично, на сьогодні ми стикаємося з ситуацією, коли при характеристиці країн та регіонів України ми отримаємо таку оцінку географічного положення об'єкту вивчення як «вигідне», «дуже вигідне», «центральне» тощо. Ці якісні параметри нівелюють унікальність країн та регіонів в сприйнятті школярів та знижують привабливість географічної освіти.

Існуючі підходи до кількісних способів оцінка географічного положення значною мірою можуть бути засвоєні і в процесі вивчення географії шкільного курсу [3-6, 7]. В сучасній географії, українській зокрема, накопичено суттєвий досвід щодо оцінки географічного положення. Цікавим та доступним для школярів є використання кількісних методів оцінки положення об'єктів [9].

Визначний персональний вплив на розвиток досліджень, присвячених розміщенню та місцеположенню як суспільного чинника та його суттєвий вплив на розвиток країни та її окремих регіонів внесли німецькі вчені, представники так званої теорії «штандарту». Перважна більшість з положень цієї теорії не втрачають актуальності і в наші дні. Так, визначний американський географ Бунге говорив про географію як про «науку про місця» [2].

В колишньому СРСР домінуюче положення в географії займала районна школа економічної географії, лідер і засновник якої – Микола Баранський вважав географічне положення «фірмовою ознакою» [1] географічних об'єктів дослідження та опису суспільної географії. Фактично, саме з характеристики географічного положення розпочинається характеристика географічних об'єктів, стран та регіонів, які розглядаються в курсі географії 10-го класу (рівень стандарт).

Вдосконалюючи роль і місце категорії «географічне положення» в системі географічних знань, Топчієв О.Г. [11] запровадив такі важливі аксіоми географічного дослідження:

кожен з об'єктів географічного дослідження характеризується унікальним положенням на земній поверхні, яке називають «місце» або «місцеположенням»;

географи досліджують місце та географічне положення та надають кваліфіковану якісну та кількісну характеристику цим категоріям;

географія як наука досліджує існуючу множину об'єктів і процесів в ландшафтній олонці та їх взаємодію між собою через функції місця, сформованого параметрами географічного положення [11].

Відомий географ Родоман Б.Б. визначив наявність залежності базових властивостей об'єктів та їх місцезнаходженням. Він назвав встановлені залежності «позиційним принципом», який характеризується географами як залежності об'єктів дослідження від характеристик і параметрів місцезнаходження [8].

В географії давно розроблені, вдосконалені методи кількісної оцінки географічного положення, якій може бути використаний в шкільному курсі географії. В основі його покладено теорію графів та її положення, які дозволяють формалізувати це базове географічне поняття.

Чинна програма географії для 10-11 класів (рівня стандарт) передбачає своєю загальною метою (саме в 10 класі) «формування в школярів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів» [7]. Таким чином, в постановці генералізованої мети реалізації програми та досягнення її результатів, покладене формування цілісної картини світу, що неможливо без розуміння позиційного чинника, його впливу та ролі географічного положення в диференціації населення, господарства і суспільств.

В процесі реалізації мети програми, вирішується серія пов'язаних завдань, які виконуються на розумінні ролі географічного положення та його прямого або опосередкованого впливу. Так, на нашу думку, завдання, які наводяться нижче, тісно пов'язані з знаннями про фактор географічного положення або вміннями визначити його кількісні параметри:

1. «розкриття ролі географії у розв'язуванні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства»;
2. «вироблення умінь користуватися джерелами географічної інформації, аналізувати її; застосовувати здобуті географічні знання в практичній діяльності»;
3. «розвиток здатності до співробітництва під час виконання практичних робіт та проведення досліджень»;
4. «заохочення засобами географії до самореалізації своїх здібностей, інтересів та життєвих планів» [7].

Ці 4-и з 9-ти завдань програми 10 класу спонукають до запровадження в навчальний процес вивчення географії кількісних дослідження географічного положення та його впливу на властивості країн та регіонів.

Важливість вміння аналізувати географічне положення підкреслюється складовими знаннєвого компоненту при вивченні регіонів у 10-му класі. Так, для формування знання «називає склад регіону» пропонується розпочинати з теми "Особливості економіко-географічного положення», а вже потім характеризувати склад та інші географічні параметри.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Баранский Н.Н. Избранные труды. Научные принципы географии. - М.: Мысль, 1980. – 239 с.
2. Бунге В. Теоретическая география Москва : Прогресс, 1967. - 279 с.
3. Грицевич В. Центрографія України: історія і перспективи // Історія української географії., 2003. - Випуск 2 (8). - С.115-119
4. Лейзерович Е. Е. Базовые составляющие экономико-географического положения стран и районов // Известия РАН. Серия географическая. – 2006. – №1. – С. 9–14.
5. Пилипенко І. О. Методи та методики суспільно-географічних досліджень. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – 156 с.
6. Пилипенко І. О. Оцінка зміни периферійності адміністративних одиниць на прикладі Херсонської області // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.. – Вип. 57. – 2010. – С.31-33.

7. Програма Географія ГЕОГРАФІЯ 10-11 КЛАСИ (Рівень стандарту). «Затверджено Міністерством освіти і науки України» (Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/21.12.%20geografia/geografiya-10-11final-21112017.doc>
8. Родоман Б. Б. География, районирование, картоиды: Сб. трудов / Борис Родоман. – Смоленск: Ойкумена, 2007. – 368 с.
9. Тойн П. Методы географических исследований / П. Тойн, П. Ньюби // Экономическая география. Вып. 1. – М. : Прогресс, 1971. – 271 с.
10. Топчиев А. Пространственная организация географических комплексов и систем. «Выща школа», 1988. – 188 с.
11. Топчієв О. Г. Методологічні засади географії: / Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 366 с.

**Рекомендує до друку науковий керівник професорка Мальчикова Д.С.**